Psychological Achievements
Spring & Summer, 2025, *32*(1)
Serial Number 33, 395-422
Rcceived: 27 Aug 2023
Accepted: 31 Dec 2023
DOI: 10.22055/psy.2023.44642.3107
(Psychol Achiev)
Orginal Article

The Mediating Role of Mindfulness in the Relationship between Spirituality and Wisdom

Fereshteh Cheraghi[*]
Roghayeh Ghorbani[**]

Abstract

This study aimed to examine the mediating role of mindfulness in the relationship between spirituality and wisdom within a causal model. Understanding the psychological mechanisms through which spirituality contributes to wisdom can provide important insights for both educational and mental health contexts. The present research employed a descriptive–correlational design. The statistical population consisted of female student teachers enrolled in their final semester at Farhangian University of Tehran. Using a random cluster sampling method, a total of 309 participants were selected for the study. Data were collected through three standardized instruments: the Five-Dimensional Wisdom Questionnaire developed by Webster, the Five-Facet Mindfulness Questionnaire designed by Baer et al., and the Spiritual Well-Being Scale developed by Dehshiri et al. All instruments demonstrated acceptable psychometric properties in previous studies and in the present sample. Data analysis was conducted using structural equation modeling (SEM) with AMOS software. Before testing the hypothesized model, preliminary analyses were performed to assess assumptions of normality and to evaluate descriptive statistics and correlations among the study variables. The proposed model demonstrated an acceptable fit to the data based on multiple goodness-of-fit indices. The results indicated that spirituality had a significant direct effect on wisdom. In addition, spirituality exerted a significant indirect effect on wisdom through mindfulness, confirming the mediating role of mindfulness in the proposed model. Specifically, higher levels of spirituality were associated with greater mindfulness, which in turn predicted higher levels of wisdom. Overall, the findings showed that spirituality and mindfulness together accounted for approximately 75% of the variance in wisdom. In conclusion, the results highlight the important role of mindfulness as a psychological mechanism linking spirituality to wisdom. These findings contribute to the theoretical understanding of wisdom development and have practical implications for educational and psychological interventions. Accordingly, it is recommended that future

* Assistant Professor, Department of Psychology and Counseling, Farhangian University, Tehran, Iran. *Corresponding* Author: Cheraghi.fereshte@cfu.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Psychology and Counseling, Farhangian University, Tehran, Iran.

intervention studies focus on enhancing spirituality and mindfulness to promote wisdom, particularly among teacher education students and other populations involved in educational and helping professions.

Keywords: spirituality, wisdom, mindfulness

Extended Abstract

Introduction

Interest in the concept of wisdom in psychology has grown substantially in recent decades, a trend that is closely linked to approaches such as positive psychology and lifespan developmental studies. Various theoretical frameworks have been proposed to define wisdom; some emphasize cognitive and knowledge-based dimensions, while others conceptualize wisdom as a multidimensional personality trait encompassing the capacity to utilize significant life experiences, regulate emotions, engage in multiple perspective-taking, remain open to new experiences, and display humor. Empirical findings indicate that wisdom is positively associated with well-being and life satisfaction.

One dimension highlighted in certain models is spirituality. Across different definitions, spirituality has been associated with elements such as unity with God, inner peace, altruism, and a sense of transcendence. Some studies suggest that spirituality may constitute a component of wisdom or overlap with it, whereas other investigations—particularly those based on implicit theories—indicate that individuals do not necessarily perceive a direct link between the two constructs. These discrepancies appear to be largely influenced by cultural contexts and by variations in the conceptualization of spirituality.

Despite such inconsistencies, a growing body of evidence indicates that both spirituality and wisdom exert comparable positive effects on psychological health and quality of life. Nevertheless, the causal relationship between these two constructs remains ambiguous. In this regard, mindfulness may play a significant mediating role. Mindfulness, defined as conscious and nonjudgmental awareness of present-moment experience, has been shown to correlate with both spirituality and wisdom. Spiritual traditions as well as psychological evidence suggest that spirituality can enhance mindfulness, which in turn fosters the development of wisdom.

Accordingly, the present study was designed to examine the mediating role of mindfulness in the relationship between spirituality and wisdom. The

target population consisted of female student-teachers in Iran, and the central research question concerned the extent to which variations in wisdom can be predicted through spirituality and mindfulness.

Methodology

This research employed a descriptive–correlational design, and relationships among the core variables were assessed using structural equation modeling (SEM). The statistical population consisted of female student teachers enrolled at Farhangian University in Tehran. From this population, 309 participants were selected using a random cluster sampling method to ensure adequate representation. Data were collected using three validated instruments: the Five-Dimensional Wisdom Questionnaire (Webster, 2003), which measures experience, openness, reflection, emotion regulation, and humor; the Five Facet Mindfulness Questionnaire (Baer et al., 2006), which captures acting with awareness, non-judging, observing, describing, and non-reactivity; and the Spiritual Well-Being Questionnaire (Dehshiri et al., 2014), which evaluates relationships with the self, others, nature, and God. Reliability and validity indices of the instruments in previous research confirmed their appropriateness for the current study.

Results

In this study, data were analyzed using SPSS 21 for descriptive statistics and AMOS 21 for testing the structural equation model. Preliminary checks confirmed the assumptions of normality and the absence of multicollinearity, ensuring the adequacy of the data for further analyses. Descriptive statistics and correlations among the main variables—wisdom, spirituality, and mindfulness—showed significant positive associations.

The initial structural model was tested, and after removing the non-significant “nonjudgment” dimension of mindfulness, the modified model demonstrated satisfactory fit indices. Path analysis revealed that spirituality had a significant direct effect on wisdom ($\beta = .23$, $p < .01$), a strong direct effect on mindfulness ($\beta = .64$, $p < .001$), and that mindfulness, in turn, significantly predicted wisdom ($\beta = .71$, $p < .001$).

Bootstrap analysis further confirmed the mediating role of mindfulness, indicating that spirituality indirectly predicted wisdom through mindfulness ($\beta = .44$, $p < .01$). The final structural model explained 75% of the variance in wisdom ($R^2 = .75$) and 40% of the variance in mindfulness ($R^2 = .40$).

Overall, the findings support the proposed model, highlighting mindfulness as a significant mediator in the relationship between spirituality and wisdom among female student-teachers.

Explanation

The results suggest that spirituality is directly associated with mindfulness, which subsequently contributes to the growth of wisdom. This mediating role may be explained by overlapping features of the three constructs, including self-connection and transcendence, a sense of coherence and integration, reflective engagement with experiences and actions, openness to new perspectives, altruism, and compassion. Spirituality, by cultivating inner peace, calmness, satisfaction, and integration, appears to create an existential foundation that fosters mindful awareness and thereby facilitates the emergence of wisdom. The findings add meaningful insights to both theoretical frameworks and practical applications, particularly in educational contexts where cultivating wisdom can benefit not only individuals but also the communities they serve. On this basis, intervention studies designed to enhance spirituality and mindfulness, as well as to evaluate their combined influence on wisdom, are strongly recommended to extend and refine these initial findings.

Author Contributions: The first author designed the general framework, compiled the content, analyzed the content, and submitted and revised the article; the second author contributed to the design of the overall framework, data analysis, and final review. Both authors have reviewed and approved the final version of the article.

Conflict of Interest: The authors acknowledge no conflict of interest in this article.

Funding: This article has not received financial support.

Acknowledgments: The authors thank the dear student teachers of Farhangian University who participated in this research.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۰۵
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۱۰

دست آوردهای روان‌شناختی
دانشگاه شهید چمران اهواز، بهار و تابستان ۱۴۰۴
دوره‌ی چهارم، سال ۳۲، شماره‌ی ۱
ص‌ص: ۴۲۲-۳۹۵

نقش واسطه‌ای ذهن آگاهی در رابطه میان معنویت و خرد

فرشته چراغی*

رقیه قربانی**

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی نقش واسطه‌ای ذهن‌آگاهی در رابطه میان معنویت و خرد، در قالب یک مدل علّی انجام شد. درک سازوکارهای روان‌شناختی که از طریق آن‌ها معنویت به رشد خردمندی منجر می‌شود، می‌تواند بینش‌های ارزشمندی را برای حوزه‌های آموزشی و سلامت روان فراهم آورد. پژوهش حاضر از نوع توصیفی–همبستگی بود. جامعه آماری شامل دانشجومعلمان دختر ترم آخر دانشگاه فرهنگیان شهر تهران بود. با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی، تعداد ۳۰۹ نفر به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. داده‌ها از طریق سه ابزار استاندارد گردآوری شد: پرسشنامه پنج‌بعدی خردمندی وبستر، پرسشنامه پنج‌وجهی ذهن‌آگاهی بائر و همکاران، و مقیاس بهزیستی معنوی دهشیری و همکاران. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری و با بهره‌گیری از نرم‌افزار AMOS انجام گرفت. پیش از آزمون مدل فرضی، تحلیل‌های مقدماتی به‌منظور بررسی مفروضه نرمال بودن داده‌ها و همچنین محاسبه آمارهای توصیفی و ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش صورت گرفت. نتایج شاخص‌های مختلف برازندگی نشان داد که مدل پیشنهادی از برازش مناسبی با داده‌ها برخوردار است. یافته‌ها حاکی از آن بود که معنویت اثر مستقیم معناداری بر خرد دارد. افزون بر این، معنویت از طریق ذهن‌آگاهی اثر غیرمستقیم معناداری بر خرد اعمال می‌کند که این امر نقش واسطه‌ای ذهن‌آگاهی را در مدل پیشنهادی تأیید می‌نماید. به‌طور مشخص، سطوح بالاتر معنویت با ذهن‌آگاهی بیشتر همراه بود و ذهن‌آگاهی نیز به نوبه خود پیش‌بینی‌کننده سطوح بالاتر خردمندی بود. در مجموع، نتایج نشان داد که معنویت و ذهن‌آگاهی حدود ۰/۷۵ از واریانس خرد را تبیین می کنند. در نتیجه، یافته‌های پژوهش بر نقش مهم ذهن‌آگاهی به‌عنوان یک سازوکار روان‌شناختی در پیوند میان معنویت و خرد تأکید دارد. این نتایج علاوه بر غنای مبانی نظری مرتبط با رشد خردمندی، دارای

* استادیار، گروه آموزش روان‌شناسی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
Cheraghi.fereshte@cfu.ac.ir.

** استادیار، گروه آموزش روان‌شناسی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

تلویحات کاربردی برای طراحی مداخلات آموزشی و روان‌شناختی نیز هستند. بر این اساس، انجام پژوهش‌های مداخله‌ای با هدف ارتقای معنویت و ذهن‌آگاهی و بررسی تأثیر آن‌ها بر خردمندی، به‌ویژه در میان دانشجومعلمان و سایر گروه‌های فعال در حرفه‌های آموزشی و یاری‌رسان، توصیه می‌شود.

کلید واژگان: خرد، ذهن آگاهی، معنویت

مقدمه

علاقه‌مندی به خرد در حوزه روان‌شناسی رو به افزایش بوده و این علاقه احتمالاً به دلیل تغییر شرایط در جامعه علمی است که بر تحول در گستره عمر (Labouvie-Vief, 1990) و روان‌شناسی مثبت (Seligman, 2011) تأکید می‌کند. از زمان آغاز تحقیقات تجربی در حوزه خرد، نظریه‌های متعددی در تعریف این مفهوم شکل گرفته است (Ardelt, 2000؛ Clayton & Birren,1980؛ Jeste & Lee, 2019؛ Smith & Baltes,1990؛ Sternberg & Jordan, 2005) برخی از این نظریه‌ها با رویکردی شناختی‌تر یا دانش محورتر بر توصیف ساختار و ویژگی‌های دانش و تفکر مرتبط با خرد متمرکزند (مانند Smith & Baltes, 1990) و دسته دوم رویکردهایی است که خرد را با جامعیت بیشتر و بر پایه ویژگی‌های شخصیتی مفهوم سازی کرده‌اند (مانند Ardelt, 2003; Webster, 2003, 2007) بطور مثال در مدل Webster (2003) خرد به عنوان شایستگی و کاربرد تجارب مهم زندگی در تسهیل رشد بهینه خود و دیگران تعریف می‌شود. در این مدل خرد به معنای داشتن تجارب مهم و اثرگذار در زندگی، تنظیم هیجان‌ها، مرور و تأمل بر زندگی به منظور دیدن وجوه مختلف مسائل و معنادهی، حفظ هویت، تشخیص نقاط ضعف و قوت در مواجهه با مشکلات، آگاهی از ناشناخته‌ها و کسب بینش از تجارب، برقراری ارتباط میان تجارب و مسائل آینده، گشوده بودن به تجارب جدید یعنی تمایل به در نظر گرفتن احتمالات، چشم‌اندازها، و روش‌های جدید حل مسأله و نهایتاً سرزندگی و شوخ طبعی به منظور آرامش بخشی به خود و دیگران است. بنابراین خرد یک ویژگی شخصیتی چندبُعدی است که به بهزیستی بیشتر و رضایت از زندگی مرتبط است. (Ardelt & Jeste, 2018؛ Etezadi & Pushkar, 2013؛ Grossmann et al., 2020؛ Jeste & Lee, 2019).

یکی از ابعاد خرد در برخی مدل‌ها و نظریات ضمنی هر چند اندک، معنویت است. به طور مثال در تعاریف ضمنی از خرد، وحدت و یکپارچگی با خدا و داشتن یک زندگی معنـوی بـه

عنوان بخشی از مفهوم مطرح شده است (Jason et al., 2001).

در مطالعه‌ای Jest et al. (2010) با روش دلفی و نظر سنجی از کارشناسان حوزه خرد در سرتاسر جهان نشان دادند سه ویژگی عمده مشترک؛ ویژگی عاطفی (مانند نوع دوستی، دیگر محوری) ویژگی تعالی بخشی (مانند احساس آرامش در پایان حیات) و بهزیستی ذهنی (مانند رضایت از زندگی) بین خرد و معنویت برقرار است.

محققان دیگر نیز کوشیده‌اند تا نحوه ارتباط خردمندی و معنویت افراد را در بافت‌های فرهنگی گوناگون ارزیابی کنند. بطور مثال Krause and Haywood (2015) در یک نظرسنجی از سفیدپوستان سالمند و مسیحیان آمریکایی–افریقایی نشان دادند که خرد با حضور در کلیسا، دعا و اظهار بندگی در برابر خداوند رابطه دارد و این امر حاکی از پیوند مفهومی میان خردمندی و معنویت است.

این نتایج هر چند اندک و محدود است اما نشان می‌دهد که خردمندی و معنویت چندین ویژگی مشترک دارند. با این حال نتیجه‌گیری کلی درباره رابطه دقیق از این نتایج تجربی دشوار است به این دلیل که هر یک از مطالعات از عملیاتی سازی منحصر به فردی برای مفهوم خرد و معنویت استفاده کرده است. به طور مثال در مفهوم سازی خرد بر مبنای ذهن افراد عامی (نظریه‌های ضمنی)، افراد بلافاصله بین این دو مفهوم ارتباط برقرار نمی‌کنند. مطالعه Takahashi and Ide (2003) در میان سه نسل از آمریکایی و ژاپنی‌ها نشان داد این افراد به ارتباط میان معنویت و خرد کمتر قائل هستند. همچنین در مطالعه‌ای بر روی یک نمونه از مردم عامی آلمانی، نتایج نشان داد این افراد معنویت را دارای اهمیت خاصی برای خرد نمی‌دانند (Gluck & Bluck, 2011). به گفته محققان، بیشتر مطالعات عمدتاً این مفاهیم را جدا در نظر گرفته‌اند (Wink & Dillon, 2013).

در همین راستا به نظر می‌رسد این نتیجه تحت تأثیر بافت فرهنگی و اجتماعی جوامع گوناگون نیز باشد. به طور مثال مطالعه‌ای در ایران (Asadi, 2015) نشان داد که در ذهن مردم بعد از ویژگی چندجانبه نگری، ویژگی با ایمان بودن بیشترین فراوانی را در تعریف خرد دارا می‌باشد.

البته به نظر می‌رسد بخشی از این نتایج متناقض به تعریف خود معنویت نیز بازگردد. ممکن است مفهوم معنویت در فرهنگ‌های مختلف متفاوت باشد به گونه‌ای که در برخی فرهنگ‌ها با مفهوم مذهب در آمیخته است. به طور مثال Ardelt (2008) معتقد است خرد نیازی به ایمان

مذهبی ندارد اما می‌تواند از معنویت بهره ببرد که با صفاتی مانند فروتنی، قدردانی، نوع‌دوستی و عشق به دیگران شناخته می‌شود. در حالی که De Jager Meezenbroek et al. (2012) معنویت را تلاش برای ارتباط با خود، ارتباط با دیگران، طبیعت و ارتباط با امر تعالی‌بخش تعریف کرده‌اند پژوهش حاضر بر مبنای فرهنگ جامعه ایران این مفهوم را در قالب ٤ نوع ارتباط، ارتباط با خود، دیگران، طبیعت و خداوند دیده است (Dehshiri et al., 2014).

با این حال با وجود تفاوت‌های فرهنگی، این ادعا که زندگی معنوی، خرد و بهزیستی را افزایش می‌دهد در میان بیشتر سنت‌های معنوی و مذهبی جهان ادعایی با سابقه است (Walsh, 2014). در همین راستا مطالعه Ardelt et al. (2023) نشان می‌دهد این روابط در میان ساکنان شش کشور مختلف جهان شامل ایران، کانادا، چین، صربستان، آمریکا و اوکراین عمومیت دارد. البته لازم به ذکر است که در مطالعه این محققان از خرد به معنای تعالی خود یا خودفراروی استفاده شده است که همچنان باید نقش تعاریف گوناگون از خرد را در نتایج مطالعات در نظر گرفت.

علاوه بر مطالعه‌های کیفی و بررسی نظریه‌های ذهنی مردم عامی از ارتباط این دو مفهوم، نتایج در دسته دیگری از مطالعه‌ها بر مبنای اندازه‌گیری‌های کمی و همبستگی همچنان متناقض است. به طور مثال در مطالعه‌ای بین معنویت مذهبی و خرد رابطه‌ای دیده نشد (Ardelt & Wingard, 2019). در حالی که پژوهشگران دانشگاه کالیفرنیا و دانشگاه ایالتی کلورادو در پژوهشی مشترک به بررسی رابطه بین معنویت و خرد در نمونه‌ای ۲۰-۸۲ سال پرداختند. نتایج آنها نشان داد متغیر معنویت و خرد رابطه سلسله مراتبی با یکدیگر دارند، به گونه‌ای که معنویت بخشی از خرد محسوب می‌شود؛ سطوح بالاتر معنویت و خرد، با ثبات، سلامتی، بهزیستی روانی و جسمانی بیشتری مرتبط است و تقویت معنویت منجر به افزایش خرد در افراد با گروه‌های سنی و جنسیتی مختلف می‌شود (Jest et al., 2021).

از طرفی برخی مطالعه‌ها این ارتباط را بیشتر در نمونه‌های خاص مانند صوفی‌ها، مرتاضان یا راهبه‌ها بررسی کرده‌اند. بطور مثال خرد خودتعالی بخش رابطه مثبتی با مراقبه ذهنی (Levenson et al., 2005) و اعمال معنوی در میان راهبه‌های مسیحی دارد (Aldwin et al., 2019) و این ارتباطات در میان افراد معمولی کمتر مورد بررسی بوده است.

همانگونه که اشاره شد در بررسی ارتباط میان خرد و معنویت چه آن دسته از مطالعه‌هایی

که تلاش می‌کنند مشخص کنند آیا معنویت بخشی از خرد است و چه مطالعه‌هایی که از معنویت به عنوان یک سازه مجزا یاد کرده‌اند و ارتباط آن را با خرد بررسی می‌کنند، نتایج پراکنده و گاهاً متناقض است.

با همه این تفاسیر به نظر می‌رسد که خرد و معنویت هر دو بر سلامتی و رفتار، تأثیر مطلوب مشابهی دارند (Lee et al., 2020). خصوصاً اینکه سازمان جهانی بهداشت، معنویت را به عنوان وجه اصلی کیفیت زندگی پیشنهاد کرده است (Ribaudo & Takahashi, 2009). اما به نظر می‌رسد اینکه چگونه معنویت بر خرد افراد اثرگذار است هنوز برای ما واضح نیست و در این زمینه به تحقیقات بیشتری نیازمندیم.

برای درک بیشتر خرد و ارتباط آن با معنویت و شفاف شدن بیشتر رابطه در هم تنیده این دو متغیر، پژوهش حاضر به بررسی نقش میانجی ذهن آگاهی در این ارتباط پرداخته است. Baer et al. (2006) ذهن آگاهی را شامل پنج توانایی ذهن برای عمل توأم با آگاهی، واکنش کمتر، عاری از قضاوتگری، توصیف دنیای درون از طریق کلمات و مشاهده‌گری خویشتن می‌دانند.

این احتمال که افزایش توجه و آگاهی نسبت به امور روحانی، متعالی و به هم پیوستگی چیزها باعث ایجاد ذهن آگاهی و خرد بیشتری می‌شود هم با سنت‌های مکاشفه‌ای شرقی و هم با نظریه‌های روانشناختی مطابقت دارد (Wallace & Shapiro 2006). به نظر می‌رسد ذهن آگاهی می‌تواند رابطه بین معنویت و خرد را تا حدی روشن کند. از طرفی دلیل انتخاب نقش میانجی ذهن آگاهی اینست که اگر خرد را توانایی حل چالش‌های مهم زندگی بدانیم، متغیر میانجی باید متغیری باشد که در حل این چالش‌های نقش بسزایی داشته و بتواند تأثیر متغیر برون زا و اثر آن را در جهت رسیدن به سازگاری، هماهنگ و یکپارچه کند و ذهن آگاهی تلاش برای یکپارچگی همه تجربه‌ها در جهت سازگاری است (Analayo, 2021). بر این اساس شواهد تجربی نیز نشان می‌دهد ذهن آگاهی از یک سو با معنویت (Lazaridou & Pentaris, 2016؛ Cho et al., 2021؛ Labelle et al., 2015؛ Greeson et al., 2011) در ارتباط است به گونه‌ای که مراقبه و ذهن آگاهی در سنت‌های مذهبی مختلفی ریشه دارند (Kabat-zinn, 2003; Walsh & Shapiro, 2006). مراسم‌ها و اعمال مذهبی می‌تواند به نوعی انگیزه و ظرفیت افراد را برای ذهن آگاهی بیشتر تقویت کند (Goldstein & Cornfield, 1987) و از سوی دیگر با خرد (Analayo, 2021; Rahimpour et al., 2019) در ارتباط است. به گفته

Siegel (2010) ذهن آگاهی یک عامل میانجی برای افزایش عملکرد روانشناختی و ارتقای خرد است.

در مطالعه‌های قبلی مانند Cho et al. (2021) ذهن آگاهی به عنوان واسطه معنویت و علائم روانشناختی در نمونه بیماران خاص و در مطالعه Greeson et al. (2011) ذهن آگاهی با نقش واسطه‌ای میان معنویت و سلامت روان بررسی شده است.

تفاوت پژوهش حاضر با پژوهش‌های قبلی اینست که در این پژوهش نقش میانجی ذهن آگاهی در ارتباط میان معنویت و خرد مورد مطالعه قرار گرفته است و تا جایی که پژوهشگران اطلاع دارند تحقیقی در بررسی همزمان این سه متغیر گزارش نشده است و دوم اینکه این مدل بر روی یک نمونه از دانشجویان در جامعه ایران بررسی می‌شود.

بر این اساس هدف پژوهش حاضر بررسی نقش میانجی‌گر ذهن آگاهی بین معنویت و خرد در دانشجو معلمان دختر ترم آخر در چهارچوب یک الگوی علّی است و به این سؤال می‌پردازد که چه میزان از تغییرات خرد به وسیله معنویت و ذهن اگاهی قابل پیش‌بینی است؟ شکل ۱ مدل پیشنهادی پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

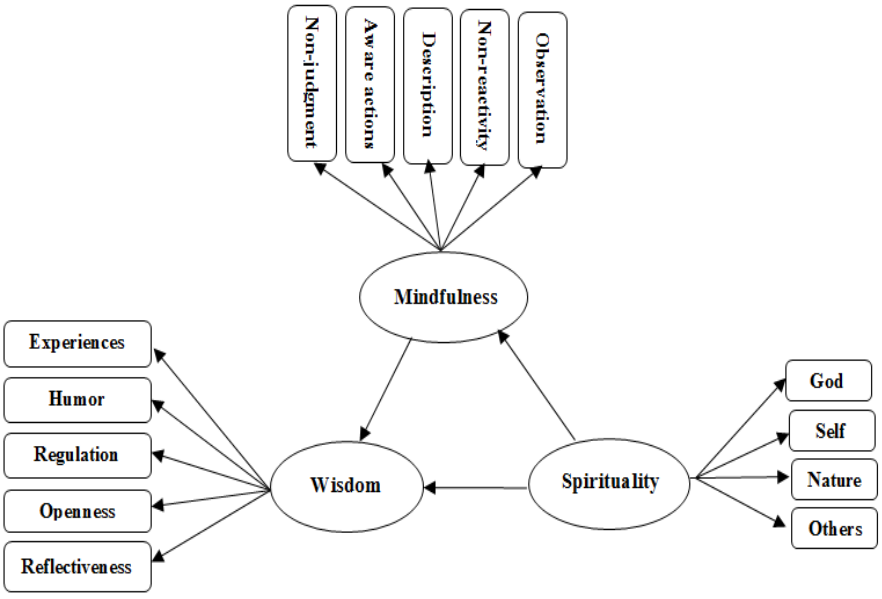

Figure 1. A proposed model of the relationship between spirituality and wisdom with the Mediating Role of Mindfulness

روش

تحقیق حاضر به دنبال شناسایی روابط بین متغیرها در وضعیت موجود است، بنابراین در زمره تحقیقات توصیفی و طرح پژوهش حاضر از نوع همبستگی است که در آن روابط بین متغیرهای پژوهش با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری مورد بررسی قرار گرفت به گونه‌ای که اثرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیر پیش‌بین بر متغیر ملاک بررسی شد. متغیر برون‌زا در این پژوهش معنویت، متغیر واسطه‌ای ذهن آگاهی و متغیر دورن‌زا خرد است.

جامعه آماری و نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجو معلمان دختر ترم آخر دانشگاه‌های فرهنگیان تهران تشکیل دادند که در سال تحصیلی ١٤٠١-١٤٠٢ مشغول به تحصیل بودند. در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه به استناد از نسبت حجم نمونه Mueller (1999) برای برآورد استفاده شد. وی حداقل این نسبت را ٥ به ١، حد متوسط آن را ١٠ به ١ و حد بالای آن را ٢٠ به ١ عنوان می‌کند. بنابراین در پژوهش حاضر به ازای هر متغیر مشاهده شده ٢٠ نفر در نظر گرفته شد و با توجه به اینکه در پژوهش حاضر تعداد ١٤ متغیر مشاهده شده وجود دارد حجم نمونه ٢٨٠ نفر مناسب به نظر می‌رسد و به دلیل احتمال افت به دنبال رویدادهای غیرقابل پیش‌بینی در پژوهش‌های میدانی، جهت جلوگیری از این امر با در نظر گرفتن ٢٠ درصد احتمال افت حجم نمونه به ٣٢٤ نفر افزایش یافت که نهایتاً بعد از حذف پرسشنامه‌های مخدوش و داده‌های پرت ٣٠٩ مورد در پژوهش مورد تحلیل و بررسی نهایی قرار گرفت.

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد. بدین منظور از میان رشته‌های مختلف پردیس‌های دانشگاه در تهران به صورت تصادفی چند رشته و از بین آنها یک یا دو کلاس دانشجویان ترم آخر به صورت تصادفی انتخاب و دانشجویان حاضر در کلاس‌های منتخب، مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر را تشکیل دادند.

ابزارهای پژوهش

مقیاس خودسنجی خرد: این پرسشنامه با ٤٠ سؤال، پنج مؤلفه خرد شامل داشتن تجارب مهم زندگی، مرور/ تأمل، گشودگی به تجربه، تنظیم هیجان، شوخ طبعی اندازه‌گیری می‌کند (Webster, 2003).

مطالعات Webster (2003; 2007) در خصوص ویژگی‌های روان‌سنجی این ابزار بر روی نمونه کانادایی نشان می‌دهد که این آزمون از روایی همزمان مناسبی از طریق همبستگی معنی‌دار با شکوفایی (r=۰/٤٥)، یکپارچگی خود (r=۰/٤٥) و دیگر متغیرهای روان‌شناختی مثبت (مانند جست و جوی هدف) برخوردار است. همچنین روایی واگرا (تشخیصی) این آزمون از طریق همبستگی منفی با لذت‌جویی و اجتناب از دلبستگی، به دست آمده است. نتایج روایی سازه بر اساس تحلیل‌های عامل تأییدی و اکتشافی وجود مدل پنج مؤلفه‌ای را تأیید می‌کند. یافته‌های Webster (2003; 2007) ضریب هماهنگی درونی نمره‌ی کل را بین ۰/۹۰– ۰/۸۸ و ضریب پایایی را (آزمون– بازآزمون با دو هفته فاصله) معادل ۰/۸٤ نشان می‌دهد.

ویژگی‌های روانسنجی این پرسشنامه بر روی یک نمونه ۵۷۵ ایرانی ۱۸ تا ۸۸ سال مورد بررسی قرار گرفت (Cheraghi et al., 2021) با تحلیل عامل اکتشافی و تأییدی ۵ مؤلفه مذکور به دست آمد. ضرایب آلفا برای ۵ مؤلفه به ترتیب برابر با ۰/٦٦، ۰/۸۱، ۰/٦۳، ۰/۸۰، ۰/۷۳ و برای نمره کل ۰/۸۹ گزارش شد. همچنین روایی همگرای این ابزار با دیگر مقیاس‌های خرد شامل مقیاس ارزش بنیادی Jason et al. (2001) و سیاهه تعالی خود بزرگسالی Levenson et al. (2005) همبستگی بالایی را نشان می‌دهد. در پژوهش حاضر جهت بررسی روایی پرسشنامه خودسنجی خردمندی از روش تحلیل عامل تأییدی مدل پنج عاملی خردمندی با حفظ بارهای عاملی بالای ۰/۳۲ استفاده شد. همه گویه‌ها از بار عاملی مناسب برخوردار بودند و شاخص‌های برازش مدل نیز مطلوب دیده شد. همچنین برای برررسی پایایی، آلفای کرونباخ برای ابعاد تجربه، شوخ طبعی، تنظیم هیجان، گشودگی به تجربه و تأمل به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۷٦، ۰/۸۱، ۰/٦۸ و ۰/۸۰ به دست آمد.

پرسشنامه پنج عاملی ذهن آگاهی: این پرسشنامه توسط Baer et al. (2006) ساخته شده است. یک ابزار خودگزارشی با طیف لیکرت و با ۳۹ جمله است که پنج عامل ذهن آگاهی، مشاهده (۸ سؤال) توصیف (۸ سؤال) عمل با آگاهی (۸ سؤال) پذیرش بی‌قضاوت تجارب درونی (۸ سؤال) و عدم واکنش به تجارب درونی (۷ سؤال) را شامل می‌شود. ضریب آلفای ۰/۸۰ برای نمره کل گزارش شده است. مطالعه ویژگی‌های روانسنجی این پرسشنامه را بر روی دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی دانشگاه تهران نشان داد ساختار پنج عاملی تأیید و

شاخص‌های برازش نسبتاً مطلوبی گزارش شد. در بررسی اعتبار بازآزمایی نیز نتایج نشان داد که دامنه ضرایب اعتبار بازآزمایی مقیاس‌های پنج عاملی ذهن آگاهی بین ۰/۷۶ تا ۰/۸۶ می‌باشد (Tamannaefar et al., 2016). همچنین در مطالعه‌ای دیگر در نمونه‌های غیربالینی ایرانی ضرایب آلفای کرونباخ بین ۰/۵۵ تا ۸۳/ ۰ را گزارش شده است (Ahmadvand et al., 2013). در مجموع نشان داده شد که این پرسشنامه ابزار معتبری در نمونه دانشجویی است.

در این پژوهش جهت بررسی روایی ابزار ذهن آگاهی از تحلیل عامل تأییدی استفاده شد که سؤالات ۲۴، ۲۹ و ۳۳ از بُعد غیر واکنشی به دلیل بارهای عاملی زیر ۰/۳۲ حذف شدند. همچنین برای بررسی پایایی ابزار آلفای کرونباخ برای ابعاد مشاهده، غیر واکنشی، توصیف، عمل آگاهانه و غیر قضاوتی به ترتیب ۰/۷۶، ۰/۵۹، ۰/۸۰، ۰/۸۴ و ۰/۸۰ به دست آمد.

پرسشنامه بهزیستی معنوی: این پرسشنامه توسط Dehshiri et al. (2014) ساخته و در میان ۳۰۵۲ نفر از دانشجویان دانشگاههای تهران اعتباریابی شده است. پرسشنامه شامل ۴۰ سؤال در مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم می‌باشد. ابعاد پرسشنامه شامل ۴ بُعد ارتباط با خدا، ارتباط با خود، ارتباط با طبیعت و ارتباط با دیگران است. نتایج تحلیل عامل تأییدی نشان داد که مدل چهار بُعدی بهزیستی معنوی در میان دانشجویان دارای برازش است. ضریب آلفا برای خرده مقیاس‌ها به ترتیب برابر با ۰/۹۳، ۰/۹۲، ۰/۹۱، ۰/۸۵ و برای نمره کل برابر با ۰/۹۴ است. ضریب پایایی بازآزمایی کل پرسشنامه ۰/۸۶ و در حد مقبولی گزارش شد. جهت بررسی روایی همگرا، همبستگی میان این پرسشنامه و پرسشنامه بهزیستی معنوی Gomez and Fisher (2003) ۰/۶۹، پرسشنامه رضایت از زندگی ۰/۵۳ و جهت بررسی روایی واگرا همبستگی آن با پرسشنامه اختلال روانی ۰/۷۲- به دست آمد. به طور کلی نتایج نشان می‌دهد که پرسشنامه بهزیستی معنوی در دانشجویان از ویژگی‌های روانسنجی مناسبی برخوردار است.

در این پژوهش از تحلیل عامل تأییدی برای بررسی روایی ابزار استفاده شد که نتایج بیانگر بارهای عاملی مناسب تمام گویه‌های ابعاد مختلف معنویت بود آلفای کرونباخ برای ابعاد ارتباط با خدا، خود، طبیعت و دیگران در مقیاس معنویت به ترتیب ۰/۹۴، ۰/۹۲، ۰/۹۰، ۰/۸۱ به دست آمد.

یافته‌ها

در تحلیل داده‌های این پژوهش از نرم افزار SPSS (نسخه ۲۱) به منظور تحلیل داده‌های توصیفی و از نرم افزار AMOS (نسخه ۲۱) برای آزمون فرضیه‌های نهایی استفاده شد. قبل از تحلیل داده‌ها، مفروضه‌های زیربنایی مدل معادلات ساختاری یعنی دو پیش فرض نرمال بودن (normality) توزیع داده‌ها و عدم وجود هم خطی چندگانه مورد بررسی قرار گرفتند. نرمال بودن توزیع داده‌ها با آماره‌های چولگی و کشیدگی به ترتیب کمتر از ۳ و ۱۰ به دست آمدند که نشان دهنده نرمال بودن توزیع متغیرها بود. به منظور بررسی عدم وجود هم خطی چندگانه، آماره تحمل و عامل افزایش واریانس برای هیچ کدام از متغیرها به ترتیب از ۰/۱ کوچک‌تر و از ۱۰ بزرگ‌تر نبود که نشان می‌دهد هم خطی چندگانه بین متغیرهای پیش‌بین وجود ندارد. در جدول ۱، یافته‌های توصیفی و همبستگی متغیرهای پژوهش گزارش شده است.

Table 1.
Mean, Standard Deviation, and Correlations

	Variable	Mean	SD	1	2	3
1	Wisdom	182/41	21/58	1	49**.	.37**
2	Spirituality	165/53	17/54		1	30**.
3	Mindfulness	105/99	10/92			1

پس از بررسی و اطمینان از وجود رابطه همبستگی بین ابعاد متغیرها چیدمان و مدل متغیرها ترسیم و شاخص‌های برازش آنها مورد بررسی قرار گرفت. پس از حذف بعد غیرقضاوتی از ابعاد ذهن آگاهی به دلیل عدم معنی‌داری، شاخص‌های برازندگی مورد بررسی و اصلاح قرار گرفت نتایج آن در جدول ۲ گزارش شده است. همان طور که ملاحظه می‌گردد، شاخص‌های برازش مدل در حد مطلوب بوده است.

Table 2.
Comparison of fitness Indicators of the proposed and modified model

Goodness fit indexes	X^2 / df	GFI	IFI	CFI	RMSEA
Acceptable values	1-5	>0.9	>0.9	>0.9	<0.08
Final modified	2/82	0.93	0.92	0.91	0.07

بر اساس نتایج حاصل از آزمون مدل پژوهش، اثرات مستقیم، غیر مستقیم و کل بدست آمده برای متغیرهای پژوهش در جدول ۳ ارائه شده است.

Table 3.
Coefficients of the direct and indirect path of the model

IV		DV	direct	indirect	Total
Spirituality	→	Wisdom	.23*	.44**	.67**
Spirituality	→	Mindfulness	.64**	-	.64**
Mindfulness	→	Wisdom	.71**	-	.71**

*p<0.01 **p<0.001

نتایج جدول ۳ حاکی از آن است که در معنویت بر خرد (p=۰/۰۱، β=۰/۲۳)، معنویت بر ذهن آگاهی (p=۰/۰۰۱، β=۰/٦٤) ذهن آگاهی بر خرد (p=۰/۰۰۱، β=۰/۷۱) اثر مثبت و معنی‌دار دارد.

پس از بررسی مسیرهای مستقیم و اثرهای مستقیم، برای برآورد و تعیین معنی‌داری مسیرهای غیرمستقیم از دستور بوت‌استراپ (با فاصله اطمینان ۹۵ درصد) در نرم‌افزار AMOS استفاده شد.

Table 4
Estimates of the indirect effects in the model using bootstrap

Path			β	Lower Bounds	Upper Bounds	P	CI
Predictive variable	Mediator variable	Criterion variable					
Spirituality	Mindfulness	Wisdom	.44	.28	.68	.01	.99

جدول ٤ نشان می‌دهد که معنویت (p=۰/۰۱، β= ۰/٤٤) با واسطه‌گری ذهن آگاهی به صورت مثبت و غیر مستقیم خرد را پیش‌بینی می‌کند. در شکل ۲، مدل ساختاری مورد آزمون و مدل‌های اندازه‌گیری پژوهش آمده است این مدل شامل ضرایب رگرسیون یا بارهای عاملی رابطه متغیرهای مکنون و مشاهده شده در نمونه مورد نظر می‌باشد.

در مجموع با توجه به نتایج تحلیل‌ها و بررسی اثرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای موجود در مدل می‌توان بیان کرد که معنویت با واسطه‌گری ذهن آگاهی (R^2=۰/۷۵) ۷۵ درصد از واریانس‌خردمندی را تبیین می‌کنند. این در حالی است که واریانس تبیین شده ذهن آگاهی نیز برابر ٤۰ درصد (R^2=۰/٤۰) در این مدل به دست آمده است.

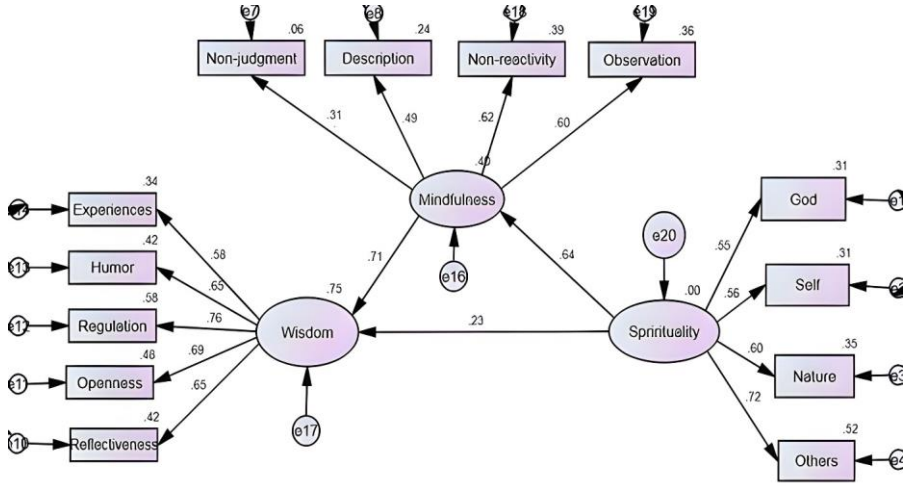

Figure 2. Final research model

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی نقش میانجی ذهن آگاهی بین معنویت و خرد در یک نمونه ۳۰۹ نفری از دانشجو معلمان دختر دانشگاه فرهنگیان تهران در قالب یک الگوی علّی انجام شد. در این پژوهش همانگونه که در مقدمه اشاره شد در اندازه‌گیری خرد از مدل پنج بُعدی Webster (2003) استفاده شد. این مدل شامل داشتن تجارب مهم و اساسی در زندگی، تامل/ مرور بر زندگی، گشودگی به تجارب جدید، تنظیم هیجان و شوخ طبعی جهت آرامش بخشیدن به خود و دیگران است. یافته‌ها نشان داد معنویت (به معنای ارتباط با خود، دیگران، طبیعت و خداوند) پیش‌بینی‌کننده مفهوم خرد است. این نتیجه با مطالعه (Jest et al., 2021; Levenson et al., 2005) که از مفهوم خرد به معنای تعالی خود استفاده کرده بودند همسو است.

در تبیین این یافته لازم است به وجوه اشتراک و افتراق میان دو مفهوم نگاهی بیندازیم. برخی محققان معتقدند ویژگی‌هایی مانند واقع‌گرایی، نسبی‌گرایی در ارزش‌ها، یادگیری از تجارب و پذیرش عدم قطعیت در خرد بیش از معنویت مشاهده می‌شود با این حال وجوه مشترک این متغیرها شامل رفتارهای جامعه‌پسند مانند همدلی، نوع دوستی، تواضع، قدردانی، احترام به طبیعت، عدم خشونت، رعایت ارزش‌های اخلاقی، آرامش، رضایت از زندگی و احساس بهزیستی است (Jest et al., 2010).

علاوه بر اینکه معنویت با وجه عاطفی و هیجانی خرد بیشتر در ارتباط است به گفته Ardelt et al. (2023) پژوهش‌های اخیر، مفهوم معنویت را فراتر از یک حفاظ امنیتی که تنها عهده‌دار آرامش بخشی است دیده‌اند. معنویت تعداد بیشتری از توانمندی‌های رشدی را در بر می‌گیرد؛ توانمندی‌هایی که با خرد در ارتباط است. مانند تعالی خود یا دستیابی به فراتر از خود (Levenson et al., 2005) معنا در زندگی (Steger et al., 2006) تسلط بر محیط (Marashi et al., 2012) و حتی توانایی‌های پیچیده شناختی (Lifshitz et al., 2019).

همانگونه که Foucault (2005) بیان می‌کند اگر فلسفه را شکلی از تفکر بنامیم که فرد را قادر می‌سازد تا به حقیقت دست یابد و شرایط و محدودیت‌های دسترسی فرد به حقیقت را تعیین می‌کند پس به نظر می‌رسد معنویت، جستجو، عمل و تجربه‌ای خواهد بود که فرد از طریق آن تغییرات لازم را در خود ایجاد می‌کند تا به حقیقت دسترسی داشته باشد. در نتیجه معنویت مجموعه‌ای از جستجوها، اعمال و تجارب است که ممکن است خالص سازی‌ها، اعمال زاهدانه، چشم‌پوشی‌ها، تغییر نگرش، اصلاح وجود و ... باشند که از نظر خود فرد قیمتی است که باید برای دسترسی به حقیقت پرداخت گردد.

نتیجه دیگر این پژوهش نشان داد معنویت پیش‌بینی‌کننده مثبت ذهن آگاهی است. این احتمال که افزایش توجه و آگاهی نسبت به امور روحانی متعالی و بهم پیوستگی چیزها باعث ایجاد ذهن‌آگاهی و سلامت روان بیشتری می‌شود هم با سنت‌های مکاشفه‌ای شرقی هم با نظریه‌های روانشناختی مطابقت دارد (Wallace & Shapiro, 2006). این یافته با نتیجه مطالعه (Bernie et al., 2010; Gresson et al., 2011; Carmody et al., 2008) همسواست.

در آموزه‌های بودایی وقتی اعمال معنوی تا حد مناسبی افزایش یابد، لحظه حساسی فرا می‌رسد که ذهن از دریافت معمول خود دور می‌شود و در عوض بر روی کیفیتی کنونی‌تر و واقعیت لحظه حال تمرکز می‌کند (Flickstein, 2001). این فرایند به اصل ادراک شکل/ زمینه در روان‌شناسی گشتالت شبیه است (Flickstein 2001, 156). بر این اساس به نظر می‌رسد معنویت به افراد اجازه می‌دهد تا با راحتی بیشتری بین پیش زمینه (حواس پرتی‌ها) و پس زمینه تجربه‌های خود حرکت کنند برای مثال زیبایی، شادی، ارتباط و شگفتی. مفاهیمی که غالباً با معنویت سروکار دارند. از طرفی برخی اصول ذهن آگاهی و معنویت مشترک‌اند مانند

بخشش، همدلی یا اعمال نوع دوستانه که در بسیاری از سنت‌های اعتقادی نیز به آن توجه شده است (Kristehher & Johnson, 2005).

یافته دیگر این پژوهش نشان می‌دهد ذهن آگاهی پیش‌بینی‌کننده مثبت خرد است این نتیجه با مطالعه Analayo (2021) و Brienza et al. (2018) و (Mollaee Amjaz & Farnam, 2023) همسو است.

در تبیین این یافته می‌توان گفت برخی زیر مؤلفه‌های خرد مانند تأمل و تنظیم هیجان با ذهن آگاهی نزدیکی ماهیتی دارند. به طور مثال Ardelt (2004) صراحتاً ادعا می‌کند که رشد خرد مستلزم گذار از ذهنیت و تجسم‌های فرد است که می‌تواند از طریق تأمل در رفتارخود، خودوارسی، خودآگاهی و تعاملات با دیگران این کار صورت گیرد. به همین ترتیب در مدل Gluck and Bluck (2014) درباره خرد که شامل تسلط، گشودگی، تامل و تنظیم هیجان است و به مدل وبستر نیز شباهت دارد، چنین آمده است: خرد در این تجلی می‌یابد که افراد چگونه در مورد تجربیات گذشته خود فکر می‌کنند (فعالیتی که در ذهن آگاهی نیز مورد تأکید است).

همچنین تبیین دیگری که می‌توان برای این یافته مطرح کرد بحث تعالی خود یا خودفراروی است. اصطلاحی که هم در خرد و هم ذهن آگاهی مورد تأکید است. در مورد ارتباط خرد و تعالی خود می‌توان به نظریات Labouvie-vief (2003)، Curnow (1999) و Le and Levenson (2005) اشاره کرد. به طور مثال Le and Levenson (2005) تعالی خود را توانایی حرکت به ورای خود محوری تعریف می‌کنند و اذعان دارند که این ویژگی به طور خاص عنصر مهمی در خردمندی است.

بنابراین به نظر می‌رسد در ارتباط میان خرد و ذهن آگاهی، تعالی خود یکی از سازوکارهای کلیدی باشد. در همین راستا Pascual-leone (2000) مراقبه یا ذهن آگاهی را به عنوان مسیری به سوی خرد در نظر می‌گیرد چرا که ذهن آگاهی، بصیرت، خودبینشی و تعالی خود را در افراد تقویت می‌کند.

نتیجه بررسی سؤال اصلی پژوهش نشان می‌دهد معنویت ارتباط مستقیمی با ذهن آگاهی دارد و ذهن آگاهی نیز به نوبه خود با افزایش خرد مرتبط است به عبارتی ذهن آگاهی میان رابطه معنویت و خرد نقش واسطه‌ای دارد.

در تبیین این یافته می‌توان به عنصر ارتباط به عنوان سازوکاری کلیدی در روابط میان سه متغیر اشاره کرد. معنویت، ارتباط با خود، با دیگران، با طبیعت و با نیروی متعالی تعریف شده است. ذهن آگاهی نیز عملی فردی است اما جوهره ذهن آگاهی به صورت رابطه‌ای است؛ زیرا موجب وحدت، ارتباط و انسجام می‌شود (McGill et al., 2016). بنابراین چهار نوع ارتباط در معنویت می‌تواند خودآگاهی را که اساس ذهن آگاهی است در افراد افزایش دهد. خودآگاهی معنای اساسی وحدت و انسجام وجود است. مشخص می‌کند فرد چه باورهایی دارد چه ارزش‌هایی دارد و معنا و هدف زندگی را مشخص می‌کند. ذهن آگاهی نیز قابلیت آگاه بودن از هدف و معنای زندگی است (Allan et al., 2015; Garland et al., 2015; Vela et al., 2018; Baer, 2003).

بنابراین در معنویت، ذهن آگاهی و خرد افراد به دنبال انسجام، یکپارچگی و برقراری ارتباط با خود و فراتر از خود هستند. معنویت به فرد کمک می‌کند تا با خودش و جهان اطراف ارتباط برقرار کند و به دنبال معنا و هدف در زندگی باشد. در ذهن آگاهی هم فرد به دنبال این است که با خودش و دیگران ارتباط بهتری برقرار کند. از آنجا که معنویت روشی برای کشف معنا و هدف در زندگی و به دست آوردن صلح داخلی و رضایت از زندگی است به نظر می‌رسد معنویت بستر وجودی فرد را به واسطه صلح درونی، احساس آرامش و رضایت برای تجارب ذهن آگاهانه مهیا می‌کند.

از طرفی به واسطه احساس انسجام، یکپارچگی و ارتباط با نیرویی متعالی که در معنویت شکل می‌گیرد فرد می‌تواند درک کند که مسائل با هم هماهنگ هستند و موضوعات را همانطور که باید باشند به رسمیت می‌شناسد درک این نوع هماهنگی از ویژگی‌های خرد است.

از طرفی ارتباط با خود، با دیگران با طبیعت و با نیروی متعالی کمک می‌کند فرد به احساس تمرکز و آرامش عمیق درونی دست یابد. پس شاید بتوان گفت معنویت بسترساز آرامش، توجه و تمرکز است و در چنین فضایی آگاهی افزایش می‌یابد افراد به جای جنگیدن با وقایع خصوصا گذشته به تامل و وارسی رویدادها می‌پردازند. چرا که ذهن آگاهی یک نگرش به دور از قضاوت نسبت به تجربیات است (Bear 2003). از طرفی اجازه میدهد فرد نسبت به تجارب جدید گشوده باشد.

این فرایند توجه ما را آزاد کرده و به سمت بافت اجتماعی –محیطی وسیع‌تر معطوف

می‌کند. این آگاهی وسعت یافته به ما امکان می‌دهد که ابعاد بیشتری از خود و جهان را شناسایی کنیم (Garland et al., 2015).

باز بودن به تجارب و آگاهی‌های تازه امکانی را برای فرد فراهم می‌کند تا نقطه نظرات، ارزش‌ها و رفتارهای مختلف خود و دیگران را ببیند، درک کند و بپذیرد و این امر به مدیریت هیجانی و اجتماعی بهتر منجر می‌شود (Sharma & Dewangan 2017). در همین راستا یکی از خصوصیات افراد خردمند توانایی دیدن مسائل از منظرهای گوناگون، دور بودن از قضاوت و پذیرفتن ارزش‌ها و دیدگاههای دیگران است (Gluck & Bluck, 2013). ذهن آگاهی می‌تواند یکی از بهترین مسیرهای نزدیک شدن به این مهم باشد بنابراین ذهن آگاهی، گشودگی، تأمل و تنظیم هیجانی که از مؤلفه‌های خرد است را بهبود می‌بخشد (Crescentini & Capurso, 2015; Holzel et al., 2011).

همچنین به نظر می‌رسد از آنجا که معنا/ آرامش و ایمان فرد می‌تواند تا حدودی به مدیریت علائم روانشناختی کمک کند (Cho et al., 2021) از این جهت بر ذهن آگاهی اثرگذار باشد که در ذهن آگاهی فرد بدون اینکه طبق یک الگوی خودکار و عادت گونه واکنش‌گری نشان دهد می‌تواند بین ادراک و پاسخ خود فضایی ایجاد کند و این امکان فراهم می‌شود که در برابر موقعیت‌ها واکنش تاملی‌تری داشته باشد (Bishop et al., 2004) و تصمیمات بهتری بگیرد. بنابراین معنویت می‌تواند زمینه تأملی بودن که از مؤلفه‌های مهم ذهن آگاهی و معنویت است را افزایش دهد. نکته آخر اینکه به نظر می‌رسد معنویت می‌تواند سیستم شفقت و نوع دوستی را در افراد فعال کند و همدلی را که از وجوه مشترک ذهن آگاهی و خرد است تقویت کند.

به طور کلی نتایج این مطالعه در رابطه با ارتباط متغیرهای پژوهش می‌تواند زمینه ارزشمندی را ایجاد کند و منجر به بهبود تئوری و عمل شود لذا مطالعات مداخله‌ای برای بهبود معنویت و ذهن آگاهی و بررسی اثر آن بر خرد پیشنهاد می‌شود.

هرچند که باید نتایج این مطالعه را با توجه به محدودیت‌های متعددی تفسیر کرد. اول اینکه، داده‌ها به‌عنوان بخشی از مطالعه مقطعی گردآوری شده‌اند. بنابراین، نمی‌دانیم که آیا معنویت و ذهن آگاهی تغییرات آتی در خرد را پیش‌بینی می‌کنند یا خیر. برای بررسی قدرت پیش‌بینی‌کنندگیِ متغیرها لازم است که مطالعاتی طولی انجام شود. دوم اینکه، مقیاس‌های مورد

استفاده در این پژوهش مبتنی بر خودگزارشیِ افراد است و می‌تواند سؤگیری ایجاد کند. هر چند شاخص‌های عینی معتبر و کاربردی جهت اندازه‌گیری معنویت و ذهن آگاهی فعلاً در دسترس نمی‌باشد اما برای اندازه‌گیری خرد ابزارهای عملکردی موجود می‌باشد که پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی به جای ابزار خودگزارشی مورد استفاده قرار گیرند. سوم اینکه، داده‌های ما از دانشجو معلمان ترم آخر دانشگاه فرهنگیان تهران گردآوری شدند بنابراین، این نتایج قابلیت تعمیم به دیگر گروهها را ندارد. خصوصاً اینکه برخی پژوهش‌ها از تفاوت‌های جنسیتی در ارزیابی معنویت حکایت دارد (Krentzman, 2017; Luna et al., 2019) بنابراین پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی مدل مفهومی پژوهش حاضر در هر دو جنس مورد بررسی قرار گیرد.

سهم مشارکت نویسندگان: در پژوهش حاضر نویسنده اول، طراحی چارچوب کلی، تدوین محتوا، تحلیل مطالب، ارسال و اصلاحات مقاله را بر عهده داشته است و نویسنده دوم، در طراحی چارچوب کلی، تحلیل داده‌ها و بررسی نهایی نقش داشته است. هر دو نویسنده نسخه نهایی مقاله را مورد بررسی قرار داده و تایید نموده‌اند.

تضاد منافع: نویسندگان اذعان دارند که در این مقاله هیچگونه تعارض منافعی وجود ندارد.

منابع مالی: پژوهش حاضر از هیچ موسسه و نهادی حمایت مالی دریافت نکرده و کلیه هزینه‌ها در طول فرآیند اجرای پژوهش بر عهده پژوهشگران بوده است.

تشکر و قدردانی: نویسندگان، مراتب تشکر خود را از دانشجو معلمان عزیز دانشگاه فرهنگیان که در این پژوهش مشارکت داشتند اعلام می‌دارند.

Reference

Ahmadvand, Z., Heydarinasab, L., & Shairi, M. R. (2013). An investigation of the validity and reliability of psychometric characteristics of five facet mindfulness questionnaire in Iranian non-clinical samples. *Journal of Behavior Science*, *7*(3), 229-237. https://www.behavsci.ir/article_67834_99ef981d5a4e2669dcc867c24cf45769 [persian]

Aldwin, C. M., Igarashi, H., & Levenson, M. R. (2019). Wisdom as self-transcendence. In R. J. Sternberg & J. Glück (Eds.), the Cambridge Handbook of Wisdom. *Cambridge University Press*, 122-143. https://doi.org/10.1017/9781108568272.007

Allan, B. A., Bott, E. M., & Suh, H. (2015). Connecting mindfulness and meaning in life: exploring the role of authenticity. *Mindfulness*, *6*(5), 996–1003. https://doi.org/10.1007/s12671-014-0341-z

Analayo, B. (2021). Hearing, Reflection, and Cultivation: Relating the three types of wisdom to mindfulness. *Religious*, *12*(6), 441. https://doi.org/10.3390/rel12060441

Ardelt, M. (2008). Self-development through selflessness: The paradoxical process of growing wiser, transcending self-interest: Psychological explorations of the quiet ego. *American Psychological Association*, 221–233. https://doi.org/10.1037/11771-020

Ardelt, M., & Jeste, DV. (2018). Wisdom and Hard Times: The Ameliorating Effect of Wisdom on the Negative Association between Adverse Life Events and Well-Being. *The Journal of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences, 73*(8), 1374–1383. https://doi.org/ 10.1093/geronb/gbw137

Ardelt M. (1997). Wisdom and Life Satisfaction in Old Age. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 52*(1), 15–27. https://doi: 10.1093/geronb/52b.1.p15

Ardelt M. (2000) Antecedents and effects of wisdom in old age: A longitudinal perspective on aging well. *Research on Aging*, *22*(4), 360–394. https://doi.org/10.1177/0164027500224003

Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*, *25*(3), 275-324. https://doi.org/10.1177/0164027503025003004

Ardelt, M. (2004). Wisdom as expert knowledge system: A critical review of a contemporary operationalization of an ancient concept. *Human Development*, 47, 257–285. https://doi.org/10.1159/000079154

Ardelt, M., & Wingard, K. (2019). Spirituality and wisdom: their differential effects on older adults' spiritual behavior, well-being, and attitudes toward death. In V. L. Bengtson, & M. Silverstein (Eds.), New dimensions in spirituality, religion, and aging. Routledge, (183–213). https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429463891-9/

Ardelt, M., Kim, J. J., & Ferrari, M. (2023). Does Self-Transcendent Wisdom Mediate the Relation between Spirituality and Well-Being? A Test Across Six Nations. *Journal of Happiness Studies*, 1-20. https://doi.org/10.1007/s10902-023-00637-3

Asadi, S. (2015). Characteristics of Wise People Based on Implicit Theories: Regarding Group and Gender Differences. *Positive Psychology Research*, *1*(1), 51-66. 20.1001.1.24764248.1394.1.1.4.8 [Persian]

Baer, P. A., Smith, G. T., Hopkins, J., Krietemeyer, J., & Toney, L. (2006). Using Self-Report Assessment Methods to Explore Facets of Mindfulness. *Assessment*, 13, 27-45. https://doi.org/10.1177/1073191105283504

Baer, R. A. (2003). Mindfulness training as a clinical intervention: A conceptual and empirical review. Clinical psychology, *Science and Practice*, 10, 125–143. https://doi.org/10.1093/clipsy.bpg015

Birnie, K., Speca, M., & Carlson, L. E. (2010). Exploring self-compassion and empathy in the context of mindfulness-based stress reduction (MBSR).

Stress and Health, 26, 359–371. https://doi.org/10.1093/clipsy.bpg015

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., et al. (2004). Mindfulness: a proposed operational definition. Clinical Psychology: *Science and Practice*, *11*(3), 230–241. https://doi.org/10.1093/clipsy.bph077

Brienza, J. P., Kung, F. Y., Santos, H. C., Bobocel, D. R., & Grossmann, I. (2018). Wisdom, bias, and balance: Toward a processsensitive measurement of wisdom-related cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, *115,* 1093–1126. doi: https://10.1037/pspp0000171

Carmody, J., Reed, G., Kristeller, J., & Merriam, P. (2008). Mindfulness, spirituality, and health-related symptoms. *J Psychosom Res. 64*(4), 393-403. doi: 10.1016/j.jpsychores.2007.06.015

Cheraghi, F., Webster, J., Kadivar, P., Asgari, A., & Mazlum, F. (2021). Validating the Self-assessed Wisdom Scale (SAWS) in an Iranian Sample: Psychometric and Developmental Findings. *J Cross Cult Gerontol*, *36*(4), 407-429. doi: 10.1007/s10823-021-09442-y

Cho, D., Kim, S., Durrani, S., Liao, Z., & Milbury, K. (2021). Associations Between Spirituality, Mindfulness, and Psychological Symptoms Among Advanced Lung Cancer Patients and Their Spousal Caregivers. *J Pain Symptom Manage*. *61*(5), 898-908. doi: 10.1016/j.jpainsymman.2020.10.001

Clayton, V. P., & Birren, J. E., (1980). The development of wisdom across the life-span: A reexamination of an ancient topic, in: Baltes PB, Brim OG (Eds.), Life-span development and behavior. *Academic Press,* New York, NY. *https://doi.org/10.1017/CBO9780511610486.002*

Crescentini, C., & Capurso, V. (2015). Mindfulness meditation and explicit and implicit indicators of personality and self-concept changes. *Frontiers in Psychology*, 6, 44. doi: 10.3389/fpsyg.2015.00044

Curnow, T. (1999). Wisdom, Intuition and Ethics, Aldershot, UK: Ashgate https://philpapers.org/rec/CURWIA-2

De Jager Meezenbroek, E., Garssen, B., Van den Berg, M., Van Dierendonck, D., Visser, A., & Schaufeli, W. B. (2012). Measuring spirituality as a universal human experience: a review of spirituality questionnaires. *Journal of Religion and Health*, *51*(2), 336–354. doi: 10.1007/s10943-010-9376-1

Dehshiri, G. H., Najafi, M., Sohrabi, F., & Taraghijah, S. (2014). Development and Validation of the Spiritual Well-being Questionnaire among University students. *Quarterly Journal of Psychological Studies*, *9*(4), 73-98. 10.22051/psy.2014.1759 [Persian]

Jest. P, V., Ardelt, M., Blazer, D., Kraemer, H. C., Vaillant, G., & Meeks, T. W. (2010). Expert consensus on characteristics of wisdom; A Delphi method study. *The Gerontologist*, *50*(5), 668–80. doi: 10.1093/geront/gnq022

Etezadi, S., & Pushkar, D. (2013). Why are wise people happier? An explanatory model of wisdom and emotional well-being in older adults.

Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being, *14*(3), 929–950. https://doi.org/10.1007/s10902-012-9362-2

Flickstein, M. (2001). Swallowing the River Ganges: A practice guide to the path of purification. Somerville, MA: *Wisdom Publications* doi: https://www.amazon.com/Swallowing-River-Ganges-Practice-Purification/dp/0861711785

Foucault, M. (2005). The hermeneutics of the subject: lectures at the Collège de France, 1981–1982. (G. Burchell, Trans.) Palgrave-Macmillan. doi: https://doi.org/10.22439/fs.v0i3.881

Garland, E. L., Farb, N. A., Goldin, P., & Fredrickson, B. L. (2015). Mindfulness broadens awareness and builds eudaimonic meaning: a process model of mindful positive emotion regulation. *Psychological Inquiry*, *26*(4), 293–314. doi: 10.1080/1047840X.2015.1064294

Glück, J., & Bluck, S. (2011). Laypeople's conceptions of wisdom and its development: Cognitive and integrative views. *The Journals of Gerontology: Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 66*(3), 321-324. https://doi.org/10.1093/geronb/gbr011

Glück, J., & Bluck, S. (2013). The MORE life experience model: A theory of the development of personal wisdom. In the scientific study of personal wisdom. Dordrecht: Springer. 75–97. https://doi.org/10.1007/s10790-018-9661-x

Glück, J., & Bluck, S. (2014). The MORE life experience model: A theory of the development of personal wisdom. In M. Ferrari & N. Weststrate (Eds.), The scientific study of personal wisdom. *New York: Springer.* (75–98). https://www.researchgate.net/publication/286508117_The_Scientific_Study_of_Personal_Wisdom

Goldstein, J.; Kornfield, J. (1987). Seeking the heart of wisdom: The path of insight meditation. Boston, MA: Shambhala Publications, Inc. https://cmc.marmot.org/Record/.b1080559x

Gomez, R., & Fisher, J, W. (2003). Domains of spiritual well-being and development and validation of the Spiritual Well-Being Questionnaire. Personality and Individual Differences 35, 19751991 https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00045-X

Greeson JM., et al. (2011). Changes in spirituality partly explain health-related quality of life outcomes after Mindfulness-Based Stress Reduction. *Journal of Behavioral Medicine, 34*(6), 508– 518. doi: 10.1007/s10865-011-9332-x

Grossmann I, Weststrate NM, Ardelt M, Brienza JP, Dong M, Ferrari M, Fournier MA, Hu CS, Nusbaum H, Vervaeke J, (2020). The Science of Wisdom in a Polarized World: Knowns and Unknowns. Center for Open Science. doi: 10.31234/osf.io/w9ygc

Hölzel, B. K., Lazar, S. W., Gard, T., Schuman-Olivier, Z., Vago, D. R., & Ott, U. (2011). How does mindfulness meditation work? Proposing mechanisms of action from a conceptual and neural perspective.

Perspectives on Psychological Science, 6, 537–559. doi: 10.1177/1745691611419671

Jason, L. A., Reichler, A., King, C., Madsen, D., Camacho, J., & Marchese, W. (2001). The measurement of wisdom: A preliminary effort. *Journal of Community Psychology*, *29*(5), 585-598. https://doi.org/10.1002/jcop.1037

Jeste, D. V., Ardelt, M., Blazer, D., Kraemer, H. C., Vaillant, G., Meeks, T. W., (2010). Expert consensus on characteristics of wisdom: a Delphi method study. *Gerontologist 50*(5), 668–680. doi: 10.1093/geront/gnq022

Jeste, D. V., & Lee, E. E., (2019). The Emerging Empirical Science of Wisdom. *Harvard Review of Psychiatry 27*(3), 127–140. doi: 10.1097/HRP.0000000000000205

Jeste, D. V., Thomas, M. L., Liu, J., Daly, R. E., Tu, X. M., Palmer, B. W., & Lee, E. (2021). Is spirituality a component of wisdom? Study of 1,786 adults using expanded San Diego Wisdom Scale (Jeste-Thomas Wisdom Index), *Journal of Psychiatric Research*, 132, 174-181. doi: 10.1016/j.jpsychires.2020.09.033

Kabat-Zinn J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*. 10, 144–156. doi: 10.1093/clipsy.bpg016

Krause, N., & Haywood, R. D. (2015). Assessing whether practical wisdom and awe of God are associated with life satisfaction. *Psychology of Religion and Spirituality*, *7*(1), 51–9. doi: 10.1037/a0037694

Krentzman, A. R., (2017). Longitudinal Differences in Spirituality and Religiousness between Men and Women in Treatment for Alcohol Use Disorders. *Psycholog Relig Spiritual*, *9*(1), 11–21. doi: 10.1037/rel0000096

Kristeller, J. L., & Johnson, T. (2005). Cultivating loving-kindness: A two-stage model of the effects of meditation on empathy, compassion, and altruism. Zygon, 40, 391–408. doi: 10.1111/j.1467-9744.2005.00671.x

Labelle, L. E. (2015). Does self-report mindfulness mediate the effect of Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) on spirituality and posttraumatic growth in cancer patients? *The Journal of Positive Psychology*, *10*(2), 153–166. https://doi.org/10.1080/17439760.2014.927902

Labouvie-Vief, G. (1990). Wisdom as integrated thought: Historical and developmental perspectives. In R. J. Sternberg (Ed.), Wisdom: Its nature, origin, and development. Cambridge, UK: *Cambridge University Press*. 52-83. https://www.amazon.com/Wisdom-Its-Nature-Origins-Devt/dp/0521367182

Labouvie-Vief, G. (2003). Dynamic integration: affect, cognition, and the self in adulthood. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 201-206. https://doi.org/10.1046/j.0963-7214.2003.01262.x

Lazaridou, A., & Pentaris, P. (2016). Mindfulness and spirituality: therapeutic perspectives. *Person-Centered & Experiential Psychotherapies*, *15*(3), 235-244. https://doi.org/10.1080/14779757.2016.1180634

Le, T., & Levenson, M. R. (2005). Wisdom as self-tran- sentence: What's love individualism got to do with it? *Journal of Research in Personality*, 39, 443–457. doi: https://doi.org/10.1016/j.jrp.2004.05.003

Lee, E. E., Bangen, K. J., Avanzino, J. A., Hou, B., Ramsey, M., Eglit, G., Liu, J., Tu, X. M., Paulus, M., & Jeste, D. V., (2020). Outcomes of Randomized Clinical Trials of Interventions to Enhance Social, Emotional, and Spiritual Components of Wisdom: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Psychiatry*. *77*(9), 925-935. doi: 10.1001/jamapsychiatry.2020.0821

Levenson, M. R., Jennings, P. A., Aldwin, C. M., & Shiraishi, R. W. (2005). Self-transcendence: Conceptualization and measurement. *International Journal of Aging & Human Development*, *60*(2), 127–143. doi: 10.2190/XRXM-FYRA-7U0X-GRC0

Lifshitz, M., Van Elk, M., & Luhrmann, T. M. (2019). Absorption and spiritual experience: a review of evidence and potential mechanisms. *Consciousness and Cognition*, 73, 102760. https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.05.008

Luna, M. J., Ameli, R., Sinaii, N., Cheringal, J., Panahi, S., & Berger, A., (2019). Gender Differences in Psychosocial-Spiritual Healing. *Journal of Women's Health*, *28*(11), 1513–1521. doi: 10.1089/jwh.2019.7837

Marashi, S. A., Naami, A., Beshlideh, K., Zargar, Y., & Ghobari Bonab, B. (2012). The Impact of Spiritual Intelligence Training on Psychological Well-Being, Existential Anxiety, and Spiritual Quotient among the Students of Ahvaz Faculty of Petroleum. *Psychological Achievements*. 19 (1). 63-80. https://psychac.scu.ac.ir/article_11733_en.html. [persian]

McGill, J., Adler-Baeder, F., & Rodriguez, P. (2016). Mindfully in love: A meta-analysis of the association between mindfulness and relationship satisfaction. *Journal of Human Sciences and Extensio*. *4*(1), 89-101. doi: 10.54718/DDCA4089

Mollaee Amjaz, F., & Farnam, A. (2023). The Mediating Role of Psychological Well-Being on the Relationship between Mindfulness and Wisdom in Health Advocates Fighting the Coronavirus Crisis. *Psychological Achievements*. *30*(1). 163-182. https://doi.org/10.22055/psy.2022.40072.2795 [persian]

Mueller, R. O. (1999). Basic principles of structural equation modeling: An introduction to LISREL and EQS: Springer Science & Business Media, *Journal of Marketing Research, 33*(2), 211-215.

Pascual-Leone, J. (2000). Mental attention, consciousness, and the progressive emergence of wisdom. *Journal of Adult Development*, 7, 241–254. https://doi.org/10.1023/A:1009563428260

Rahimpour. Sh., Arefi. M., & Manshaii. G. (2019). The Effectiveness of Mixed Method of Time Perspective and Mindfulness Education on Resilience and Wisdom. *Positive Psychology Research*, 7(25). 10.22108/ppls.2021.118779.1798

Ribaudo, A., & Takahashi, M. (2009). Temporal trends in spirituality research: A meta-analysis of journal abstract between 1944 and 2003. In J. Ellor (Ed.), Methods in religion, Spirituality, and Aging Oxon, Oxford: Routledge. 13-25. doi: https://doi.org/10.4324/9781315877860

Seligman, M. E. P. (2011). Flourish: A visionary new understanding of happiness and wellbeing. Atria books. https://psycnet.apa.org/record/2010-25554-000

Sharma, A., & Dewangan, R. L. (2017). Can wisdom be fostered: Time to test the model of wisdom. *Cogent Psychology, 4*(1). https://doi.org/10.1080/23311908.2017.1381456

Siegel, J. (2010). Second dialect acquisition. *Cambridge University Press*. http://dx.doi.org/10.1017/S0008413100002437

Smith, J., & Baltes, P. B. (1990). Wisdom-related knowledge: Age/cohort differences in response to lifeplanning problems. *Developmental Psychology 26*(3), 494–50. https://doi.org/10.1037/0012-1649.26.3.494

Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, *53*(1), 80–93. https://doi.org/10.1037/0022-0167.53.1.80

Sternberg, R. J., Jordan, J. (2005). A handbook of wisdom: Psychological perspectives. *Cambridge University Press*, New York. https://doi.org/10.1017/CBO9780511610486

Takahashi, M. & Ide, S. (2003). Implicit Theories Across Three Generations: A cross-cultural comparison in the U.S. and Japan. *Journal of Religious Gerontology, 15*(4), 15–38. doi: 10.1300/J078v15n04_03

Takahashi, M. (2019). Relationship between Wisdom and Spirituality. The Cambridge Handbook of Wisdom (Cambridge Handbooks in Psychology). Cambridge *University Press.* Kindle Edition. (p. 626). https://doi.org/10.1017/9781108568272

Tamannaeifar, SH., Mirzaee, M., Asgharnejad Farid , A., & Soleimani, M. (2019). Five-Factor Mindfulness Questionnaire: Instruction and Scoring. *Developmental Psychology*. *15*(59). 336-338. https://sid.ir/paper/101573/en [persian]

Vela, J. C., Smith, W. D., Whittenberg, J. F., Guardiola, R., & Savage, M. (2018). Positive psychology factors as predictors of Latina/o College Students' Psychological Grit. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 46*(1), 2–19. https://doi.org/10.1002/jmcd.12089

Wallace, B. A., & Shapiro, SL. (2006) Mental balance and well-being. Building bridges between Buddhism and Western psychology. American Psychologist. *61*, 690–701. DOI: 10.1037/0003-066X.61.7.690

Walsh, R., & Shapiro, SL. (2006). The meeting of meditative disciplines and western psychology: A mutually enriching dialogue. *American Psychologist*. 61, 227–239. https://doi.org/10.1037/0003-066X.61.3.227

Walsh, R. (2014). The world's great wisdom: timeless teachings from religions and philosophies. University of New York Press. https://psycnet.apa.org/record/2014-01687-000

Webster, J. D. (2003). An exploratory analysis of a self-assessed wisdom scale. *Journal of Adult Development*, *10*(1), 13-22. https://doi.org/10.1023/A:1020782619051

Webster, J. D. (2007). Measuring the character strength of wisdom. International. *Journal of Aging and Human*, 65, 163–183. doi: 10.2190/AG.65.2.d

Wink, P., & Dillon, M. (2013). Religion, spirituality, and personal wisdom. In M. Ferrari & N. Westrate (Eds.), The scientific study of personal wisdom. New York, NY: Springer. https://scholars.unh.edu/soc_facpub/556/

© 2025 The Author (s). Published by Shahid Chamran University of Ahvaz. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited